

ПРОЛІТНІ ВИДИ КУЛИКІВ CHARADRII В РАЙОНІ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ВОДОСХОВИЩА, ЩО ЗАНЕСЕНІ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Підряд Кулики (Charadrii) – група птахів з ряду Сивкоподібних (Charadriiformes), що тісно пов'язані з прибережними біотопами. Представники цього підряду володіють досить високою мінливістю екологічних та етологічних адаптацій. Не зважаючи на це, зміни у природних ландшафтах України (зокрема – спричинені господарською діяльністю людини) значно впливають як на видовий склад, так і на чисельність різних видів куликів в окремих частинах їх ареалів. Зокрема це прослідковується у кількості видів куликів, що зустрічаються в районі Кременчуцького водосховища, занесених до різних видань Червоної книги України: до першого видання (1980 р.) – 2 види [12], до другого (1994 р.) – 8 [11], до третього (2009) – 11 видів [10], тобто до кожного наступного видання Червоної книги заносять більшу кількість видів куликів. Для прогнозування подальших змін необхідними є регулярні орнітофауністичні спостереження, зокрема – за представниками підряду, занесеними до Червоної книги України.

Матеріал та методи досліджень. Польові спостереження проводились на території окремих районів Черкаської області – Черкаського, Золотоніського, Чорнобаївського та Чигиринського. Дослідження статусу птахів здійснювали з жовтня 2014 по жовтень 2018 рр. шляхом польових виїздів протягом року.

Основними точками проведення регулярних обліків обрали:

1. Липівський орнітологічний заказник (Золотоніський район);
2. риборозплідні ставки біля смт Іркліїв (Чорнобаївський район);
3. риборозплідні ставки біля с. Лозівок (Черкаський район);
4. риборозплідні ставки біля с. Червона Слобода (Черкаський район).

За період дослідження здійснено близько 40 обліків в основних місцях спостережень. З метою порівняння окремі поодинокі спостереження здійснено також на інших, менш крупних або більш віддалених від Кременчуцького водосховища водоймах.

Обліки куликів в Липівському орнітологічному заказнику здійснювали з дамби через Кременчуцьке водосховище комбінованим маршрутно–точковим методом (Рединов, 2012). На окремих ставках риборозплідних комплексів та водоочисних споруд застосовували тотальний облік з однієї точки. Усі птахи, що потрапляли в поле зору, обраховувались за допомогою оптичних приладів.

Для оцінки статусу пролітних видів куликів використовували індекс домінування (ІД) – це частка особин окремого виду відносно сумарної чисельності всіх видів куликів, відмічених під час обліку.

Результати та обговорення. Протягом періоду дослідження в районі Кременчуцького водосховища на міграціях нами виявлено 4 види куликів, що занесені до Червоної книги України: кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*), пісочник великий (*Charadrius hiaticula*), коловодник ставковий (*Tringa stagnatilis*) і кульон великий (*Numenius arquata*).

Кулик-сорока. Звичайний пролітний, рідкісний гніздовий. Нами кількаразово відмічено 4-7 особин у період весняних міграцій на риборозплідних ставках біля смт Іркліїв та біля с. Лозівок та 1-6 особин – регулярно як у період весняних, так і у період осінніх міграцій в Липівському орнітологічному заказнику. 06.07.2015 р. 12 особин відмічено на прольоті поблизу Черкаського річкового порту. За літературними даними в районі Кременчуцького водосховища кулик-сорока спорадично гніздиться: в Липівському заказнику [1], Канівському природному заповіднику [2; 4; 5], на річці Рось [8].

Пісочник великий. Рідкісний пролітний. Нами зрідка відмічався під час осінніх міграцій у кількості 1-11 особин в Липівському орнітологічному заказнику, на риборозплідних ставках біля смт Іркліїв, біля с. Лозівок та біля с. Червона Слобода. У період

весняних міграцій відмічений лише один раз (1 особина, 08.04.2017 р., ставки біля с. Ч. Слобода).

Коловодник ставковий. Дуже рідкісний пролітний. 1 особина відмічена на риборозплідних ставках біля с. Червона Слобода 15.09.2018 р. За літературними даними в районі Кременчуцького водосховища вид раніше був рідкісним гніздовим видом (на Ірдинських болотах під час їх осушення [3] та в околицях Канівського заповіднику [6; 7]); зараз – рідкісний пролітний [2].

Кульон великий. Рідкісний пролітний. Нами кількаразово відмічено по одній особині на риборозплідних ставках біля смт Іркліїв та біля с. Червона Слобода.

З літературних джерел відомо ще про 7 червонокнижних видів куликів [2; 6; 7; 9], що хоча б раз спостерігались в районі Кременчуцького водосховища з початку ХХ ст., проте нами не відмічені: лежень (*Burhinus oediconemus*), кулик-довгоніг (*Himantopus himantopus*), чоботар (*Recurvirostra avosetta*), баранець великий (*Gallinago media*), кульон середній (*Numenius phaeopus*), дерихвіст лучний (*Glareola pratincola*) та дерихвіст степовий (*Glareola normandii*). З них лежень та два види дерихвостів у ХХІ ст. не відмічені.

Отже, на сьогодні тенденція до збіднення видового складу та скорочення чисельності окремих видів куликів зберігається.

Список використаної літератури:

1. Гаврилюк М.Н. Гніздування сивкоподібних на дамбі через Кременчуцьке водосховище / М. Н. Гаврилюк, М. М. Борисенко, О. В. Ілюха // Авіфауна України. – 2008. – Вип. 4. – С. 66-68.
2. Гаврилюк М. Н. Миграции куликов в районе Кременчугского водохранилища / М. Н. Гаврилюк, А. И. Илюха, Н. Н. Борисенко // Материалы 10-й юбилейной конференции рабочей группы по куликам Северной Евразии «Вопросы экологии, миграции и охраны куликов Северной Евразии». – 2016. – Иваново: Иван. гос. ун-т. – С. 105–111.
3. Гаврилюк М. Н. Орнитофауна Ирдинских болот и сопредельных лесных массивов / М. Н. Гаврилюк, В. Н. Грищенко, В. А. Костюшин, С. В. Домашевский, С. А. Гладкевич, Е. Д. Яблоновская-Грищенко // Заповідна справа в Україні. – 2009. – Вип. 2. – С. 70-81.
4. Грищенко В. М. Зустріч ходулочників на Канівщині / В. М. Грищенко // Беркут. – 1999. – Вип. 1. – С. 117.
5. Грищенко В. Н. Кулик-сорока (*Haematopus ostralegus*) в Середньому Придніпров'ї / В. Н. Грищенко, М. Н. Гаврилюк, Н. С. Атамась // Беркут. – 2012. – С. 82-92.
6. Грищенко В. Н. Кулики Каневского заповедника и его окрестностей / В. Н. Грищенко // Материалы IX Международной конференции «Кулики в изменяющейся среде Северной Евразии». – 2012. – Москва: Тезаурус. – С. 126-129.
7. Грищенко В. М. Птахи Червоної книги України в Канівському заповіднику та його околицях / В. М. Грищенко, С. О. Лопарьов, М. Н. Гаврилюк, Є. Д. Яблоновська-Грищенко // Заповідна справа в Україні. – 1998. – Вип. 1. – С. 70-74.
8. Лебідь Є. О. Кулики Наддніпровського Лісостепу (на прикладі лівобережної частини) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук : 03.00.02 / Є. О. Лебідь; НАН України, Ін-т зоології ім. І. І. Шмальгаузена. – К., 1995. – 24с.
9. Фауна України: у 40 т. / Академія наук Української РСР, Інститут зоології. – К. : Наукова думка, 1956. – Т.4: Кістяківський О.Б. Птахи. Загальна характеристика птахів. Курині. Голуби. Рябки. Пастушки. Журавлі. Дрофи. Кулики. Мартини / О. Б. Кістяківський. – К.: Наукова думка, 1957. – С. 140-322.
10. Червона книга України. Вони чекають на нашу допомогу : наук.-попул. вид. / уклад.: С. О. Шапаренко. – Х. : Торсінг плюс, 2012. – 480с.
11. Червона книга України: Тваринний світ / у порядк. та заг. наук. ред.: В. І. Монченко, В. М. Єрмоленко, Ю. В. Мовчан, О. М. Пекло, М. М. Щербак. – К.: Укр. Енциклопедія, 1994. – 464с.
12. Червона книга Української РСР / у порядк. і заг. ред.: В. І. Чопик, А. П. Федоренко. – К.: Наукова думка, 1980. – 504с.

Науковий керівник: к. б. н., доцент Гаврилюк М. Н.